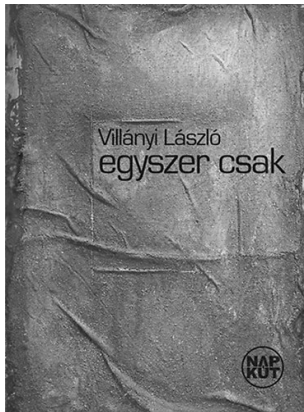

JUHÁSZ ATTILA

„deret harangoznak”

VILLÁNYI LÁSZLÓ: EGYSZER CSAK

Napkút Kiadó
Budapest, 2016
62 oldal, 1490 Ft

”

Az immár tizenötödik Villányi-verseskönyvről szólva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kötetzsomorsúság vagy az életmű egészének kontextusát, hiszen az építkezésben a frissítóbővítő folyamatos újszerűség mellett jelen van a kisebb vagy nagyobb hatáskörű szerves folyamatosság koherenciája is. Villányi László költészetének ismerői, hívei mindehhez a befogadás szintjén jó szívvel társíthatják a kulcsszóként is használt s fő értékfogalomként tekintett otthonosság kategóriáját.

Az otthonosságérzet jelentésárnyalatai közt itt megkülönböztetett szerep jut a sorselfogadás, a szembesülő önfogadás képzetének, a derűvel átítató hészükhia bölcséletének. Erre már a kötet mottója is felhívja a figyelmet, mely – később versszövegbe szervesülve is, ld. *Sors* – az 5. századi „kínai barát intelmét” tartalmazza: „Öleld át sorsod, panasztalanul!” (A hivatkozott költő, Vang Szen-ta mellett a *Holtág* c. versben említett „legközelebbi szomszéd”, azaz a 4. századi ókeresztény szerzetes, Evagriosz, illetve az ő létbölcsellete jelenti a viszonyítási alapot a mostani versek gondolatiságához, melyet olykor rezignált kosztolányis, Szép Ernő-i derű lelkületével egészít ki. S ha már írókról van szó, fontos hivatkozásnak tekinthető – a *Hatvanévesen* c. vers többi megnevezettje mellett – bölcséleti téren a *Labirintus* c. opusban a következő utalás: „éjszaka pedig Cortázar / kirakós játékába merülve Borges labirintusában vezeti végig”.) Új és hangsúlyos gesztus, hogy mottó szerepel a kötet elején, s egyedinek mondható, hogy annak tartalma, bölcselete milyen gazdag tárházát nyitja meg az identitásproblematika vizsgálati módszereinek, a számvetőkészítés lírai kísérleteinek, ugyanakkor költőnk korábbi mondanóiból szervesen következik a bölcséleti derű mellett, hogy az ölelés fogalma kapcsán önszemlélet és létbölcsélet szorosan kötődik a szépség, a szerelem fogalmához, ezek meglétének vagy hiányának élettapasztalataihoz.

Didaktikus bölcselkedést várhatnánk ilyen felütés után, ráadásul az első opus (*Nap*) felszólító módú létszemléleti üzenetet fogalmaz meg, de igazából tudjuk, hogy a lírikus Vil-

lányi nem híve a közvetlen, szentenciózus filozofálásnak (vö.: „mindenfajta ideológia életet nyomorító / mivoltát bizonygatta” – ld. *Híd*), s ezt a nyitóvers máris az érzéletes szóképiség terepére átültetve szemlélteti: „Ahogyan visszanez a nap, / úgy nézz vissza majd te is, / ragyogjon életed!” A ragyogás-metaphora fontos jelentéseleme az alkonyati pozicionáltság, amely a jelenséghez valószínűleg az életbölcseesség „nehézfényi” árnyalatát rendeli, nem pedig egyfajta káprázat érzékfelettségét, még akkor sem, ha más művekből (*Merengő, Halhatatlan, Mondat*) tudhatjuk, hogy egy-egy varázslatos fény-impresszió, természeti fényesség-élmény valamely másik valóság világába is „teleportálhatja” a lírikus szemlélődöt.

Az alkonyati szemlélődés valós élethelyzete háttérben magánéleti veszteség, kudarcélmény áll, s nem kötődik a számvetéskészítés klasszikus életszakaszához, viszont aktuális életkorhoz, azaz a hatvanéves időszakhoz mégis, s erre kötetszerte többfelé találunk hivatkozást (*Ammonitesz, Húsz, Szív, Kilenc hónap, Hatvanévesen*). Amiként a nyitóvers egyetlen szóképre építve fogalmazza meg mondandóját, úgy az egész első ciklus jelzésnyi, háromsoros kis szövegeket vonultat fel. Ezek egyidejű érzékleti és bölcséleti inspiráltsága, természeti motívumokhoz kötődése, klasszicizálóbb nyelvhasználata Villányi korábbi fragmentum-verseire (*időközben*) emlékeztet. Forma és nyelvezet karaktere különbözőést mutat a II–IV. versciklushoz képest, míg az impressziózus életképiségbe oltott létbölcséleti inspiráció, a szentimentalizmus természetélményeit felidéző hangulatiság és motívumkészlet felbukkanása kötetszerte és az életműbe illeszkedve is szerves kapcsolatrendszer meglétét tanúsítja.

Vang, Evagriosz, Borges és mások hatása mellett a versek bölcsellete nemcsak a költő életkorából adódóan alkot szintézist. Ez lírai énjének életkorokon és életeken, térben és időben, realitáson és álombeli-fantáziabeli valóságokon való átjáró – inkább át-élő, átlényegülő – képességéből intuitíve is adódik, azaz sok titokhoz van *kulcsa*, sokféle *labirintus* felderítésében van jártassága-képessége, mindezt immár főbb jelképei átvételével kifejezve. A tudásismeret motívumkör egyéb hagyományos szimbólumai (út, fény, tenger) mellett Villányi kedvelt kulcsszavai a *folyó* és az *ártér*, illetve a *magasles*, mely azonban nem egyfajta pózt, fentebbről szemlélést jelez, inkább annak a kettős szituáltságú, sőt több nézőpontú (ön)-vizsgálódásnak része, mely egyaránt törekszik az egészben látás revelációjára és – ld. a *színházi látcső* említését – az apró részletek megismerése általi belefeledkezés, elmélyedés örömére. Hasonlóképpen kettős természetű jelenség, hogy bármennyire személyes a versek mondandója és utalásrendszere, Villányi mégis túlnyomó részt egyes szám 3. személyű, „távolított” versalanyt szerepeltet, illetve annak „másik életeit”: érzelmeit, intuícióit, gondolatait is efféle nyelvi megoldással közvetíti. Játékos megoldásnak tűnhet, hogy a III. ciklusban ehhez rövid, reflexív egyes szám 1. személyű inzerteket applikál, aminek fontos szerepe van a sajátos önszembesítés nézőpontjainak megsokszorozásában. (Érdekes, hogy bár kötetszerte minden alany, minden „másik élet” távol áll a szerepszerúségtől, a költő fényképét, arcát mégsem láthatjuk most borítón, fülön.)

A vallomásos személyesség mellett a távolított önszemlélés következtében a versalanyi világszemlélet kritikus, önironikus megközelítése is fellelhető Villányinál. Túl azon, hogy „érzékeinek szabadságáért naponta megküzd” (*Tanú*), sőt az érzékfeletti percepció (*Tweed, Idegen*) vagy az intuitív önfeledtség állapotában (*Regény*) – valamely énje által, valamely életében – egyfajta esszenciális (*Fotó*) vagy egyszerűségében is különleges (*Por, Ének*) tudás birtokába kerül, illetve azzal együtt, hogy kulcsgyűjteményének folyamatos gyarapodása ellenére „nem lankadó kíváncsisággal” keres tovább (*Karika*), s hogy megmaradt hite a bölcséleti (és érzelmi) betelje-

sedés iránti várakozásban (*Hatvanévesen, Foszlányok, Merengő*), be kell ismernie szemléleti navitását (*Halhatatlan, Kulcsszavak*) és alkalmi elbizonytalanodását is (*Sors*). A szerelmi és természeti szépségben való euforikus-heurisztikus feloldódását pedig rendre ellenpontozzák hangulati-érzelmi mélypontjai, illetve az ezekhez kötődő világ- és önismereti kételyek (*Kilenc hónap, Alliteráció, Holtág*). Ráadásul abban sem biztos, hogy ha vannak is válaszok világértelmező kérdéseinkre, azok lelkesebbé tesznek bennünket (*Felelet*). Olykor, túl az ámulaton (*Gyógyír*), a kötet cím jelentése – mely lehet a rácsodálkozás-ráismerés reflexiója is, ld. *India song* – negatív töltést kap, és ezért a hiánytudat (*Álom-köz*), a veszteségélmény, a múlás, a „megvilágosodás elmaradásának” kifejezésekként (*Írás*) kerül be a kontextusba.

A versek mozaikos bölcséleti rendszerének konstans eleme a szépségorientált, stabil értékrend, illetve annak a szemléleti bizonyossága, hogy a teljességtudás, a személyes-egyedi és az univerzális egybeolvadása lehetséges (*Végrendelet*), és az egyén számára megragadható (*Merengő*). Mivel Villányitól távol áll nemcsak a közvetlen szentenciózus bölcsélet, hanem a prófétikus költőszerep is, legfeljebb annyiban teljesít küldetést, hogy felmutatja az értékeket, a szépséget, közvetíti a harmóniát („őrizte a bizonyosságot”), s bár e vonatkozásban is akad önkritikus észrevétele („nem emlékszik, hogy bármi fontosat megtanított volna fiainak, / a cipőfűző megkötésén kívül, nem volt egy bölcs mondata, / az ígéretekben viszont nem kételkedett”), „segítő szándékra utalva, de kedves öniróniával fűszerezetten (vö.: „Az ártér mellett útba igazította az eltévedt családot” – „kínai barátja intelmét ... amikor a bicikliről hirdeti, százával helyeselnék a golyák, szürkegémek és kócsagok”) a kötetmottón túl is érzékelteti, hogy a megtartó bölcsesség továbbadására érez némi indíttatást.”

Nem véletlen, hogy a teljesség-megélés ezen időszakában idéződik a lírai emlékezetből a „deret harangoznak” nyelvbotlás (*Szív*). A szimbolikus jelzés értelmezhető felhívó gesztusként: ideje van az (újabb) számvetésnek, a lírai én életeiben való szemletartásnak. Tudatoságra utal, hogy azonos tematikával és szöveglogikával a kerek életkorhoz kötődően itt fogalmazódik meg a harmadik viszonyítási pont, a *Hatvanévesen* (vö.: *Negyvenévesen in: Egy másik élet; Ötvenévesen in: volna a szerelem*). E versekben az önvizsgálat kulcsszavai a vágyakozás és a várakozás, s mindegyikhez ambivalens módon viszonyul az egyes szám első személyű megszólaló. Világszemléleti és magánéleti bizakodás-reményvesztés dialektikában számtalan érzelmi árnyalat kerül felszínre, s ez nagymértékben kihathat a karcsú, tudatosan redukált corpus szövegen és kötetben belüli műfaji összetettségére (életkép, idill, óda, elégia, ballada, epigramma, haiku, koan).

Egyes szám első személy dukálna a számvetést kiegészítő önjellemzéshez, de a nyelvtani 3. személynek kölcsönzött vallomások már kötetekkel korábban rokonszenves lett költőnknek, s így itt is főként ezt a módszert választja. A sok „másik élet” bevonása bizonyára az árnyaltabb én-megközelítés terepe, s ennek dominanciáján az sem változtat, hogy a többéltetésben – a magánéleti kudarcélmény hatására – Villányi kényszerű mozgást, létdimenzió-feladást, öntonthonosság-vesztést is megél (*Idegen, Gyógyír, Tanú, Ismerős, Csontkinövés, Ing*). A végegyenleg kulcsszava azonban mégis önmagunk, sorsunk derűs elfogadásáé, ahogy azt már a kötet nyitánya, illetve arany Metszéspontjába helyezett kulcserse (*Sors*) jelzi.

A több vonatkozásban is sokárnyalutú kötet nyelvi-formai szempontból redukáltságot mutat. Az egymondatos, prózanyelvi szövegalakzat technikája már a korábbi kötetekben meghonosodott csakúgy, mint a metaforikát epikus részletekbe oldó dikció és a nyelvi egyszerűség varázslatos belső erőinek szépségtermő, néhol játékos harmóniája. A II–IV. ciklus

textusai azonban újszerűek is azáltal, hogy belső tagolásuk a vesszőhasználatra korlátozódik, ami lendületes szövegritmust eredményez, melyhez többször tesz hozzá izgalmas váltásokat az inverzió, s ehhez járul még olykor a nyelvi alanyak talán a „többéletűséggel” összefüggésbe hozható, névmási utalások hiányából fakadó lebegtetése (pl.: „a közelítő felé fordul, bizonytalan / készen áll-e fogadására, ráismer-e, vagy még sohasem / látta, vajon elérhet-e hozzá, kérdezi tőlem, átölelik-e sorsukat?” – *Sors*).

Túl a feltárulkozáson, az időleges számvetésen, megküzdve a szkepszissel az *egyszer csak* 46., záró mondata, vagyis a *Kulcsszavak* egyfajta megbékélő lezárást mutat, s így valamely derűs keretbe is foglalja a karcsú, érzelem- és gondolatgazdag szövegfolyamot, mely szervesen torkollik az életműbe („összeáll a történet”), vagyis – Villányi kedvelt metaforáit kölcsönvéve – *folyótól folyóig* visz a sodrás, s „nem fognak el a folyók” (*Híd*), egészen a tengerig.

